

3. Twee allesveranderende ontwikkelingen

3.1 Inleiding

Schriftelijke bronnen over Castricum in de Vroege Middeleeuwen zijn zeer schaars. Ze bestaan uit niet meer dan een aantal akten over schenkingen van grond aan de abdij van Egmond (Buizer et al., 2018). De eerste complete bronnen zijn de kadastrale kaarten uit 1832. Hierin zijn de sporen die boeren gedurende vele eeuwen hebben achtergelaten in het landschap weergegeven. De gegevens die hierin verwerkt zijn, kunnen leiden tot interpretaties uit het verleden. De kadastrale kaarten verwerkt in de kaart van hisgis is tevens het startpunt van onze kaartenreeks.

In dit hoofdstuk worden twee grote veranderingen besproken die allesbepalend zijn geweest voor de ontwikkeling van Castricum. Allereerst de komst van het spoor in 1867. De komst van het spoor had in eerste instantie een positieve invloed op de economie. Later zien we dat het spoor ook heeft gezorgd voor een verandering van de demografische ontwikkeling en verandering van het karakter van het dorp. Dit ging gepaard met de tweede grote ontwikkeling in deze tijdsperiode: het psychiatrisch ziekenhuis. De komst van het psychiatrisch ziekenhuis zorgde onder andere voor meer werkgelegenheid en immigratie.

3.2 Politieke en demografische ontwikkelingen

Veeteelt, aangevuld met schelpenvisserij, was tot diep in de 19e eeuw nog de voornaamste bron van inkomsten in Castricum (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2007). Pas rond 1850 ontstonden de eerste signalen van een structuurverandering en ontwikkelingen in de economische gesteldheid van Castricum. De meeste bewoners woonden in huizen die gelegen lagen aan zandwegen en paden, die lastig begaanbaar waren (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1993). De inmiddels al volledig op gang gekomen bollenteelt in Zuid-Holland, introduceerde zich in Castricum. Door een tekort aan ruimte in Zuid-Holland gingen bollenkwekers op zoek naar nieuwe gronden in Castricum (Van der Meer, 1971). Echter ging deze ontwikkeling gestaag in vergelijking met Limmen. Rond de eeuwwisseling kwam er een nieuwe vorm van tuinbouw die in Castricum en Bakkum populair werd: de duinzandaardappelcultuur (Van der Meer, 1971). Een grote groei van de vraag naar goedkope aardappelen was een gevolg van de Industriële Revolutie.

Met de komst van de spoorlijn Amsterdam-Uitgeest-Alkmaar konden veeteelthouders, tuinders en aardappelkwekers hun markt verruimen (Van der Meer, 1971). De spoorlijn was cruciaal voor de duinzandaardappelteelt, zonder welke deze niet mogelijk zou zijn geweest. Het vrachtverkeer was namelijk nog niet ver ontwikkeld (Van der Meer, 1971). Ook het forensisme en de recreatieve sector zien ontwikkelingen door de aanleg van de spoorlijn. Dit alles had een economische groei als gevolg. Welke zich uitte in de groei van de bevolking. Omstreeks 1850 zorgden de ontwikkelingen er voor dat de populatie van Castricum zich in een halve eeuw verdubbelde (Van der Meer, 1971). Voorheen bestond de bevolkingsgroei alleen uit een natuurlijk geboorteoverschot (Van der Meer, 1971).

Voor de aanleg van het spoor zijn er veel veranderingen geweest in het Castricumse grondgebied. De spoorlijn sneed dwars door weilanden en akkers en woningen werden door de spoorlijn gescheiden met hun erf. De klachten werden behandeld en er werden koopsommen en schadevergoedingen vastgesteld (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1993).

3.3 Een 'gekke' verandering

De introductie van de spoorlijn heeft geleid tot de belangrijkste en meest doorslaggevende verandering in de geschiedenis van Castricum: het psychiatrische ziekenhuis (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1993). Toen in 1884 de wet 'Staatstoezicht op Krankzinnigen' door Willem III werd ingevoerd, werden provincies verantwoordelijk gesteld voor de verzorging van hun 'krankzinnigen'.

De provincie Noord-Holland probeerde op deze manier ook het werkloosheid probleem te verhelpen (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2009).

Toen in 1892 de doorstroming van het Wilhelminagasthuis in Amsterdam naar het Provinciaal Ziekenhuis Meerenberg II in Santpoort stremde en er een capaciteitstekort was, werd er gekozen voor de bouw van een nieuwe instelling. Dit zou Meerenberg III worden in Santpoort. Echter kwam de commissie met een verassend rapport in 1901. Hierin stond dat een uitbreiding van Meerenberg II niet wenselijk was vanwege de invoering van een nieuw behandel- en verpleegmodel (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2009). Dit nieuwe 'paviljoenstelsel' is een systeem voor ziekenhuizen of verzorgingstehuizen waarbij voor elke categorie patiënten afzonderlijke gebouwen worden toegepast (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2014 & Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1995).

Op 12 november 1901 besloten de Provinciale Staten om een nieuw gesticht op een andere locatie in de provincie te bouwen. Hier werd door de Gedeputeerde Staten een geschikte locatie gevonden in Castricum. Een duingrond terrein van min of meer 82 hectare groot. Tijdens de bouw van de inrichting werd besloten de instelling de naam 'Duin en Bosch' te geven (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2009).

Het eerste plan werd ontworpen door de architect F. W. M. Poggenbeek en omvatte zes paviljoens. Drie paviljoens voor vrouwen en drie voor mannen. De verdeling bestond uit rustige patiënten, semi-onrustige patiënten en onrustige patiënten. De onrustige patiënten hadden afgesloten tuinen zodat deze niet zouden 'ontsnappen'. Voor de mannen waren er werkplaatsen en voor de vrouwen een mattenvlechterij en een matrassenmakerij. Verder waren er in de instelling nog lokalen voor de was, een anatomiegebouw, een watertoren, barakken voor besmettelijke ziekten, een ziekenhuis voor het personeel en nog meer. Ten slotte waren alle gebouwen in de instelling zo ontworpen dat de oriëntatie van alle gebouwen zuidoost was. Op die manier konden de patiënten genieten van de zon (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2009 & Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1995).

Duin en Bosch was het begin van een verandering in de cultuur van Castricum. Daar waar het dorp voornamelijk een agrarische verleden kende ontwikkelde het zich nu naar een aantrekkelijke

14 Figuur 17: Stoomtram in de dorpsstraat in 1920. Bron: Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1993.

plek voor buitenstaanders. Deze verandering begon al bij de bouw in 1904. Arbeiders die voor de bouw van de instelling werden ingeschakeld vestigden zich in het dorp. Ook na de voltooiing van de bouw werden medici en administrateurs aangetrokken die zich gingen vestigen in het dorp (Van der Meer, 1971). Hoewel er nog geen forensisme was, werd Castricum intensiever bewoond en werd ook het contact van Castricum met de buitenwereld versterkt.

3.4 De Castricumse tramlijnen

In 1897 kwam er een stoomtram in Castricum. Het traject van deze stoomtram liep van Alkmaar naar Haarlem en De tram deed hier twee uur en vijftien minuten over. De stoomtram stopte op acht plaatsen waaronder Castricum. In Castricum liep de stoomtram door de Dorpsstraat. Zowel de concurrentie van de autobus als het feit dat de tramlijn te weinig inkomsten genereerde, waren redenen voor de opheffing van de tramlijn in 1923 (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2012 & Van der Meer, 1971).

Naast de stoomtram die door Castricum reed, was er ook een tram die tot aan Duin en Bosch ging. In eerste instantie was deze spoorlijn bedoeld voor het vervoer van bouwmaterialen voor de bouw van het gesticht Duin en Bosch. Deze tramlijn was een raccordement: een spoorlijn die eindigt op een particulier terrein (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1993). Toen in 1909 Duin en Bosch voltooid was werd er gezocht naar een vervoersmiddel voor mensen van en naar het station (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1993). In 1912 werd er besloten dat dit een paardentram zou worden (zie figuur 18). Door de Eerste Wereldoorlog werd de paardentram te duur, en werd deze in 1920 vervangen door een elektrische tram. Door de elektrificatie van de treinverbinding werd in eerste instantie de tramverbinding ingekort in 1928. In 1938 reden er door een defecte tram bussen. Dit beviel zo goed dat de tramlijn werd opgeheven (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1993).

Figuur 18: De paardentram naar Duin en Bosch, datum onbekend. Bron: Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1995.

3.5 Conclusie

Uit de periode tussen 1832 en 1910 kunnen we concluderen dat er een basis is gelegd voor de groei van het Castricum zoals het dorp nu is. De introductie van de spoorlijn zorgt in eerste instantie voor een economische en demografische groei. Na de introductie van Duin en Bosch zien we dat de spoorlijn ook meewerkt aan het vergemakkelijken van de immigratie voor veel mensen werkzaam in de psychiatrische instelling.

In de ruimtelijke ontwikkelingskaart van 1910 (zie Bijlage 2) zien we de twee grootste ontwikkelingen van deze tijdsperiode al voltooid zijn. Echter zijn de langere termijn effecten hiervan nog niet duidelijk te zien aan de ontwikkeling van het dorp. Dit is logisch aangezien 1910 het moment is dat de psychiatrische inrichting nog maar één jaar bestaat. De spoorlijn is duidelijk zichtbaar en bovendien zien we de tramlijn vanaf het station naar de psychiatrische inrichting. Verder is de aanleg van een deel van de Zeeweg langs Johanna's Hof ook een belangrijke ontwikkeling voor de huidige status van Castricum als badplaats.

Qua bebouwing kent Castricum, behalve de bouw van de psychiatrische inrichting, geen significante ontwikkeling. Nieuwe bebouwing vindt op particuliere basis plaats langs de spoorlijn ten noorden van de Kerkbuurt en aan de Duinkant (het oostelijke gebied van het spoor).